

ІМЯ І ВОБРАЗ У АЎТАРСКАЙ КАЗЦЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРАЎ ГЕОРГІЯ МАРЧУКА І МАРЫІ КАНАПНІЦКАЙ)

Балакірава М.М.

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна

Анатацыя. У артыкуле прадстаўлена тэматычная класіфікацыя паэтонімаў казак Георгія Марчука і Марыі Канапніцкай. Антрапонімы разгледжаны як значымыя інфарматыўныя адзінкі, у сямантычную структуру якіх уключаюцца прагматычны складнік, эмацыйныя, ацэначныя, сацыяльныя адценні значэння. Даследавана вобразна-выяўленчая роля тапонімаў, міфонімаў, заонімаў, ужытых ў кантэксце аўтарскіх казак.

Ключавыя словы: антрапонім, гаваркое імя, тапонім, заонім, міфонім, тэонім.

Несумненны інтарэс чытачоў розных узростаў выклікаюць зборнікі казак Георгія Марчука “Агапка, Арцемка і злы Воўк”, “Дзікая груша” і аповесць-казка Марыі Канапніцкай “Пра гномаў і сіротку Марысю”. Дзеянне практычна ўсіх казак Г. Марчука разгортваецца на Палессі, там, дзе сярод былых пракаветных і неабсяжных балот стаіць старажытны Давыд-Гарадок, дзе чароўная Гарынь упадае ў царыцу края Прыпяць. Персанажы казкі Марыі Канапніцкай пераносяцца ў далёкія часы, калі побач з людзьмі жылі чараўнікі гномы, а светам валадарылі язычніцкія багі. Стварэнню жывых, захапляльных і павучальных гісторый спрыяе ўжыванне насычаных культурна-гістарычнай інфармацыяй *онімаў* розных разрадаў.

Мэтай прадстаўленай працы з’яўляецца вызначэнне жанравай адметнасці анамастычнай прасторы аўтарскіх казак Георгія Марчука і Марыі Канапніцкай, высвятленне спецыфікі і ролі імён уласных, якія з’яўляюцца адным з найважнейшых сродкаў стварэння мастацкіх вобразаў.

Усе *антрапонімы* аўтарскіх казак Г. Марчука і М. Канапніцкай можна падзяліць на імёны рэальных гістарычных асоб і імёны, створаныя фантазіяй аўтараў. Казкі Г. Марчука цікавыя і адметныя спалучэннем

рэальнага і фантастычнага. Казачнік апавядае маленькаму чытачу пра слыннае мінулае роднага краю, пра слаўтых продкаў, майстэрства, мужнасць, розум якіх цаніліся ва ўсім свеце. Таму на старонках казак згадваюцца імёны рэальных гістарычных дзеячаў: князя *Давыда*, унука *Яраслава Мудрага*, казака *Нябабы*, паплечніка *Багдана Хмяльніцкага*, польскага караля *Уладзіслава IV*, каралеў *Марыі Ганзага* і *Боны Сфорца*, венецыянскага пасла *Ціэпалы*. Героі п'ес Г. Марчука “Агапка, Арцемка і злы Воўк” і “Новыя прыгоды Несцеркі”, пазнаючы свет прыроды і чалавека, звяртаюцца да сюжэтаў свяшчэннай гісторыі, і таму ў іх разважаннях гучаць імёны біблейскіх герояў: “Так... Рабіна – гэта слёзы *Адама і Евы*. Асіна. За трыццаць срэбранікаў *Юда* здрадзіў *Богу* нашаму *Хрысту*. Скарб закапаны пад асінай” [2, с. 28]; “Заклінаю *Усемагутным Богам* з вышніх воблак, чатырма евангелістамі *Іванам і Маркам, Лукой і Мацвеем*” [2, с. 279].

Героі казак, як правіла, носяць традыцыйныя імёны, што ўваходзяць у сучасны іменаслоў беларусаў. Ужываюцца гэтыя імёны ў поўных (*Павел, Базыль, Аксён, Домна, Марфа, Мікадзім, Сілуян*), гіпакарыстычных (*Ясь, Кася, Стах, Юзік, Куба, Алеся, Гапа*), эмацыйна-ацэначных (*Юрасік, Анцюся, Паўлік*) формах. Галоўным чынам гэта ласкальныя формы. Доля пяратаўных імёнаў у дзіцячай літаратуры нязначная, што звязана са становай эмацыйнай і этычнай накіраванасцю твораў для дзяцей.

У адпаведнасці з этыкетнымі нормамі Г. Марчук і М. Каніпніцкая ўжываюць асабовыя імёны з паказчыкам сацыяльнага статусу *пан* і з назоўнікамі *дзед, баба, дзядзька, цётка*: “Дзень добры ў хату! Прашу любіць і мілаваць. Балотаўладальнік, трымальнік акцыі і вэксэляў, домаўладальнік *пан Грызь*” [2, с. 14]; “Зусім пагоршыўся зрок у *бабулі Мілы*, Фокусавай гаспадыні. Яна трымала лупу перад вачыма, але ўсё

роўна з цяжкасцю чытала свае любімыя газеты і часопісы пра прыроду, космас і розных звяроў” [3, с. 12].

Паводле казачнай традыцыі паэтонімамі з’яўляюцца не толькі асабовыя імёны, але і непарыўна звязаныя з імі апелятывы-прыдаткі. У падобных выпадках адпаведныя агульныя назоўнікі характарызуюць персанажаў паводле той ці іншай прыкметы: сямейнага становішча (*“Аганка-сірата – мілая дзяўчынка, якая разам з мачыхай мядзведзя прывяла?”* [2, с. 8]) або роду заняткаў (*“Гэта цябе твой Арцёмка-кніжнік падбухторвае супраць Мачыхі роднай”* [2, с. 5], *“Адзін Ясік-аўчар, які цэлымі днямі іграў на жалейцы з вярбы, можа, адзін гэты пастушок нагадаў трохі сваёй ігрою ігру Сарабанды”* [1, с. 137].).

Імёны персанажаў у казках часцей за ўсё матываваныя словаўтваральна, фанетычна і семантычна, пры гэтым матывы іменавання прама ці ўскосна эксплікуюцца ў тэксце. Дзіцячы пісьменнік імкнецца да максімальнай празрыстасці ўнутранай формы ўласнага імені. Нярэдка на старонках казак пісьменнікаў **гаваркія** асабовыя імёны. Так, іменем-характарыстыкай сацыяльнага статусу героя казкі М. Канапніцкай з’яўляецца паэтонім **Падпанак**. Матывацыя празвання продка палякаў **Зямлявіт** раскрываецца ў мікракантэксце: *“Называлі яго Зямлявітам, бо так любіў ён родныя палі, што як толькі на парог выйдзе, адразу кажа: «Зямля, вітаю цябе!»”* [1, с. 26].

Эфект праўдзівасці падзей, якія адбываюцца ў творах, фарміруецца за кошт увядзення ў змест казак геаграфічных назваў. Так, у казках Георгія Марчука сустракаюцца найменні рэальных гарадоў і краін як замежжа (**Кракаў, Рыга, Стамбул, Рым, Амерыка, Германія, Егіпет, Іспанія**), так і Беларусі і найперш палескіх гарадоў, мястэчак, вёсак (**Мінск, Слуцк, Пінск, Тураў, Давыд-Гарадок, Моталь, Радзічы, Альпень, Ляды**). Найменні рэальных геаграфічных аб’ектаў суседнічаюць на старонках

твораў пісьменніка з назвамі краін, створаных фантазіяй казачніка. Гэта станцыі **Воўчы Тупік** і **Мядзведжае**, дзе валадарыць памагаты нячысціка Кадука пан Грызь. У легендзе пра непакорлівую князеўну (гераіню твора М. Канапніцкай), што не скарылася нямецкаму каралю, ужыты найменні ракі і гор – **Вісла** і **Карпаты**. Тапонімы, створаныя фантазіяй казачніцы, – гэта **Крышталёвая Пячора**, дзе жывуць гномы, ахоўваючы скарбы – каштоўныя камяні і золата, і **Галодная Слабада**: “Вёска здаўна называлася **Галоднай Слабадой**, таму што зямля там была бедная, мала хлеба давала, а людзі часцей былі галодныя, чым пад’еўшы” [1, с. 88].

У кантэксце казак Г. Марчука прадстаўлены **міфونімы** – найменні духаў, якімі населены прыродны свет. Дзейнымі асобамі казкі Г. Марчука “Чужое багацце” з’яўляюцца галоўны балотны нячысцік **Кадук**, аднавокі **Пачварнік**, вартавы смалярні, касавокая Русалка, “якія так і глядзелі, каб з чужой бяды прыбытак мець” [3, с. 50]. Дзейнымі асобамі аповесці-казкі М. Канапніцкай з’яўляюцца кароль гномаў **Бліскун**, адзенне якога было шчодро ўсыпана каштоўнымі каменнямі. Галоўны скарбнік дзяржавы гномаў мае гаваркое найменне **Грошык**. Светапогляд продкаў перадаецца праз ужыванне тэоніма **Светавід**: “О-го-го! Гэта былі часы!.. Над палямі, над водамі шумелі тады ліпавыя гаі, а ў іх жыў адзін стары-стары бажок, **Светавід**, які на ўсе бакі свету глядзеў і быў апекуном усёй гэтай краіны” [1, с. 20].

Немалаважную ролю ў казачным свеце свеце адыгрываюць вобразы жывёл і птушак. Іх найменні – **заонімы** – таксама з’яўляюцца **гаваркімі паэтонімамі**. Паэтонімамі-характарыстыкамі герояў казак Г.Марчука з’яўляюцца найменні павучка **Чарнушкі**, пчолкі **Жужы**, кацяняці **Смелага**. Матывацыя заонімаў **Фокус**, **Пірат** і **Дзік** раскрываецца казачнікам у мікракантэксце: “Кот меў здольнасць дэманстраваць розныя **фокусы**, таму і мянушку яму далі – **Фокус**. Скокне, здаралася, на вакно, а

*праз імгненне вылезе ўжо праз комін на страху” [3, с. 20]; “У двары ягонага дома бегаў на доўгім ланцугу гэтакі ж злосны, як і гаспадар сабака **Пірат**” [3, с. 21]; “Вочы ў **Дзіка** злыя, голас рэзкі, але не пісклявы. Ён гаспадар двара і яго вартаўнік. Можца не хітраваць – ніхто на ягонай тэрыторыі не пройдзе незаўважаны” [3, с. 22].*

Такім чынам, Георгій Марчук і Марыя Канапніцкая, апавядаючы пра прыгоды маленькіх герояў, умела выкарысталі інфарматыўную нагрузку ўласных імёнаў, якія дазволілі аўтарам намаляваць пераканаўчыя вобразы персанажаў, расказаць пра мінуўшчыну, стварыць яркія карціны свету, пабачанага вачыма дзіцяці.

ЛІТАРАТУРА

1. Канапніцкая, М. Пра гномаў і сіротку Марысю / М. Канапніцкая ; пераклад з польскай мовы Я. Брыля. – Мінск : Юнацтва, 1984. – 223 с.
2. Марчук, Г. В. Агапка, Арцемка і злы Воўк : казкі-п’есы / Г. Марчук. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2016. – 369 с.
3. Марчук, Г. Дзікая груша / Г. Марчук. – Мінск : Беларусь, 2000. – 287 с.